

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
ВЕЛИКОГО Романа Ігоровича
на тему «УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань
07 Управління та адміністрування за спеціальністю
073 Менеджмент

Актуальність теми дослідження

В останні десятиліття спостерігається посилення конкуренції в аграрному секторі. Тому перед фермерами постало нове завдання – переглянути основи взаємодії фермерських господарств і споживчого ринку. Однією з причин нинішньої низької конкурентоспроможності українських фермерських господарств є їхня неспроможність захистити та розширити частку споживчого ринку, просувати свою продукцію та повною мірою задовольнити інтереси і смаки споживачів. Складність управління конкурентоспроможністю полягає в тому, що розроблено недостатньо теоретичних і практичних методів досягнення та утримання конкурентних позицій дрібними сільськогосподарськими товаровиробниками. Фермерам та менеджерам потрібні інструменти, які б дали їм змогу контролювати конкурентоспроможність фермерських господарств. Таким інструментарієм є система оцінки та управління конкурентоспроможністю господарства.

Таким чином, завдання формування інструментарію для реалізації механізмів управління конкурентоспроможністю фермерських господарств є актуальними, мають теоретичне значення і прикладну цінність на мікро- і макрорівнях.

З урахуванням викладеного можна стверджувати, що тема дисертації Р.І. Великого, присвячена вирішенню питань управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, є актуальною і практично значимою.

Дисертаційна робота Р.І. Великого є складовою частиною наукової тематики факультету управління, економіки та права Львівського національного університету природокористування на 2021–2025 роки: «Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та села» (номер державної реєстрації 0116U003176). Напрацювання автора, які стосуються окреслення теоретичних, практичних і методичних положень щодо розробки методики оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств та визначення ефекту від реалізації управлінських рішень, а також окреслення інструментарію та формування механізмів управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, можна вважати внеском у її виконання.

Загальна оцінка змісту роботи

Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про те, що викладений матеріал відповідає поставленій меті, наукові завдання, сформульовані здобувачем, успішно вирішені, а мету дослідження досягнуто. Дисертація має чітку і логічну структуру, стиль викладу матеріалу – науковий. Структурно-логічна побудова дисертації дала змогу авторові здійснити комплексне дослідження проблеми за обраною темою та забезпечити можливість системного підходу до налагодження процесу управління конкурентоспроможністю фермерських господарств.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і
рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх
достовірність**

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими. Підставою для такого твердження є логічний і послідовний виклад дисертантом теоретичних положень, результатів опрацювання статистичного матеріалу. Слід відзначити глибоке опрацювання дисертантом праць вчених, які досліджували проблеми управління та закономірності формування конкурентоспроможності фермерських господарств, вивчали інструментарій та механізми управління конкурентоспроможністю. Окрім того, обґрунтованість виконаного дослідження підтверджується належним вивченням вітчизняної законодавчої та нормативної бази, яка визначає ключові засади функціонування фермерства в організаційній структурі сільськогосподарського виробництва. Дисертантом використано значну кількість інформації, джерелами якої послужили офіційні дані органів статистики, звітність фермерських господарств, особисті спостереження.

Під час написання дисертації використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналіз та синтез, узагальнення, системний метод, логічний, діалектичний, графічний, SWOT-аналіз, абстрактно-логічний та інші. Результати дослідження вдало оформлені й представлені у таблицях, рисунках, додатках.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень підтверджує апробація результатів дослідження публікаціями у наукових фахових виданнях, матеріалах науково-практичних конференцій.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Вивчення змісту дисертації дає підстави для висновку, що її автору у процесі дослідження вдалося досягти поставленої мети та розв'язати поставлені завдання.

Зокрема, у *першому розділі* на основі опрацювання численних літературних джерел і власних узагальнень систематизовано наукові підходи щодо трактування термінів «конкурентоспроможність» та «управління конкурентоспроможністю» (с. 43-60); сформульовано авторське тлумачення поняття «управління конкурентоспроможністю фермерських господарств» (с. 48); встановлено, що управління конкурентоспроможністю фермерських господарств – це системна категорія, яка відображає процес діяльності фермерського господарства з позиції його стратегічних цілей, що дозволить сімейним фермам та малим фермерським господарствам за рахунок реалізації менших обсягів унікальної продукції та лояльності покупців домогтися бажаного рівня конкурентоспроможності та генерування достатньої для відтворення маси прибутку (с. 51-53); розроблено концептуальну схему застосування методичного інструментарію для управління конкурентоспроможністю фермерських господарств (с. 68-80).

У *другому розділі* результати функціонування фермерських господарств розглянуто під призвою двох основних цілей: споживчої та виробничої (с. 89-107); запропоновано методику оцінки конкурентоспроможності за даними бухгалтерської та звітної інформації фермерських господарств (с. 112-128), а також спосіб візуалізації результатів оцінки рівня конкурентоспроможності для наступного аналізу конкурентних переваг фермерських господарств (с. 129-132); систематизовано

методичні підходи щодо застосування управлінського інструментарію для формування конкурентних переваг фермерського господарства (с. 133-138); розроблено управлінські заходи для коригування стратегії підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств (с. 139-140); запропоновано методику визначення ефекту від реалізації управлінських рішень (с. 141-142).

У третьому розділі для сприяння регулювання конкурентного середовища аграрного ринку запропоновано розширити інституційні повноваження неурядової організації – Асоціації фермерів та приватних землевласників України (с. 154-157); розроблено модель інституційного забезпечення регулювання конкурентного середовища аграрного ринку для цілей управління конкурентоспроможністю фермерських господарств (с. 158-160); розроблено модель інноваційно-креативного управління конкурентоспроможністю фермерських господарств (с. 165-169); обґрунтовано доцільність впровадження інноваційної концепції управління Lean (с. 170-175) та сформовано перелік альтернативних управлінських рішень, які можуть бути розвинуті та впроваджені для покращення конкурентоспроможності фермерських господарств на засадах креативного підходу (с. 176-180); виокремлено маркетингові стратегії та маркетингові інструменти для пошуку фермерським господарством власної ринкової ніші, розуміння потреб клієнтів та перетворення одноразових покупців на лояльних клієнтів (с. 182-184).

Належним рівнем обґрунтованості характеризуються висновки до розділів та загальні висновки дисертаційної роботи. Вони відображають основні засади і напрями вирішення завдання щодо визначення інструментарію та формування механізмів управління конкурентоспроможністю фермерських господарств.

Наукова новизна одержаних результатів, їх теоретична і практична значущість

Розв'язання поставлених завдань, належний рівень дослідження проблеми управління конкурентоспроможністю фермерських господарств дали змогу автору обґрунтувати положення, які розкривають сутність дослідження та характеризуються науковою новизною.

Серед основних наукових здобутків дисертанта, що відзначаються новизною, варто виділити вдосконалення теоретичних положень щодо розуміння поняття «управління конкурентоспроможністю фермерських господарств» як забезпечувальної умови формування конкурентних переваг, що дасть змогу малим фермерським господарствам домогтися бажаного рівня конкурентоспроможності та генерування достатньої для відтворення маси прибутку (с. 48-55).

Слід акцентувати увагу на розробці теоретичних положень про виокремлення конкурентоспроможності як окремого об'єкта планування та управління для цілеспрямованого впровадження ініціативи сталого розвитку в сільській місцевості (с. 26-28; с. 83-86).

Заслужують на увагу напрацювання автора щодо обґрунтування методики оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств через поєднання статичної, динамічної та якісної оцінки окремого чинника конкурентних переваг і розрахунку інтегрального показника (коефіцієнта конкурентних переваг) (с. 69-74; с. 126-129).

Відзначаються новизною науково-практичні підходи інституційного регулювання конкурентного середовища аграрного ринку із розширенням повноважень неурядових організацій для створення ефективної екосистеми управління в аграрному секторі (с. 155-160).

Слід відзначити вклад дисертанта у розробку управлінського інструментарію для формування конкурентних переваг (с. 168-175; с. 183-185), а також формування механізмів та моделей управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, націлених на розвиток та впровадження запропонованого переліку альтернативних управлінських рішень і маркетингових стратегій для пошуку фермерським господарством власної ринкової ніші та переважання над конкурентами (с. 176-180; с. 185-189).

Результати дисертаційної роботи Р.І. Великого мають важливе значення для теорії та практики розвитку вітчизняного фермерства. Теоретичне значення результатів дослідження полягає, перш за все, у виокремленні теоретико-прикладних основ управління конкурентоспроможністю фермерських господарств на засадах поєднання виробничої, комерційної, соціальної та екологічної складових функціонування фермерства для цілеспрямованого впровадження ініціативи сталого розвитку в сільській місцевості

Практичне значення наукових результатів дисертації полягає в можливості їх використання органами державної влади для розробки стратегій регіонального розвитку та програм підтримки сільського господарства, а також фермерськими господарствами для покращення рівня їх конкурентоспроможності. Дисертантом представлені основні напрями управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, які можуть бути використані на різних рівнях управління. Практичне значення результатів дослідження підтверджується їхнім застосуванням у роботі Департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації та Добротвірської

громади Львівської області, фермерських господарств Р.Є. Іваніцького та «Галичани-Агро-Ленд» Львівської області.

Дотримання принципів академічної доброчесності

У дисертаційній роботі порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація містить посилання на джерела запозичених ідей, розробок, тверджень та інформаційно-аналітичні ресурси.

Достовірність та повнота викладу основних положень, висновків та результатів дослідження

Дослідження проведено з використанням значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчих актів, статистичних даних, які в поєднанні із вмінням дисертанта їх аналізувати та застосовувати наукові методи дослідження підтверджують достовірність і обґрунтованість сформованих наукових положень, висновків і рекомендацій.

Основні результати здійсненого дослідження пройшли апробацію шляхом обговорення й отримали позитивну оцінку на низці науково-практичних конференцій.

За результатами дослідження опубліковано 12 наукових праць, серед яких – 4 статті у наукових фахових виданнях України, 8 публікацій у матеріалах науково-практичних конференцій. Кількість і обсяг публікацій відповідають вимогам, що ставляться до оприлюднення матеріалів дисертацій такого рівня.

Ознайомлення з публікаціями Р.І. Великого у фахових виданнях дозволяє зробити висновок про достатньо повне відображення основних результатів дослідження, що містять елементи наукової новизни, удосконалення теоретичних положень, організаційні рішення та прикладні рекомендації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

Відзначаючи вагому теоретичну і практичну значущість дисертаційної роботи Р.І. Великого, необхідно звернути увагу на деякі положення дисертації, які можуть слугувати підставою для дискусії, та окремі недоліки, зокрема:

1. У параграфі 1.2 дисертації, де розглянуто конкурентоспроможність фермерських господарств як об'єкт управління здебільшого з позиції процесного підходу (с. 45-47), доцільно було більше уваги приділити економічним передумовам конкуренції. Оскільки конкуренція є досить гнучким поняттям, доцільно визначити, як саме вона впливає на формування ринкової рівноваги між попитом і пропозицією, а також оцінити її можливі наслідки для фермерських господарств в умовах зниження попиту на сільськогосподарську продукцію.

2. На рисунку 1.4 зображено структуру управління конкурентоспроможністю фермерських господарств. При цьому не передбачено суб'єктів управління та їх місце у цій структурі.

3. У параграфі 1.3 дисертації, де узагальнено методiku дослідження формування механізму та застосування інструментарію управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, зазначено, що перевагою використання збалансованої системи показників BSC як моделі управління є чітка орієнтація фермерського господарства на досягнення стратегічних орієнтирів. Тут же у табл. 1.1 виділено компоненти та ключові показники BSC для реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств. Але в наступних розділах дисертації характеристика отриманих результатів не пов'язана із моделлю управління BSC.

4. Відомо, що на конкуренцію у сільському господарстві впливає низка чинників, зокрема наявність ресурсів. Тому автору варто було б акцентувати увагу на особливостях управління конкурентоспроможністю у фермерських господарствах залежно від розміру їхнього землекористування.

5. На с. 105 дисертації автор зазначає про специфіку виробничого процесу та переваги в конкурентній боротьбі біодинамічних фермерських господарств. Вважаємо за доцільне навести перелік реальних конкурентоспроможних біодинамічних фермерських господарств та підкреслити їхні переваги у порівнянні з іншими типами фермерських господарств.

6. На с. 110 дисертації представлено матрицю SWOT-аналізу оцінки конкурентоспроможності фермерського господарства. Водночас, на нашу думку, бракує системної оцінки результатів SWOT-аналізу.

7. Попри оригінальність інноваційно-креативної моделі управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, послідовність розробки креативних ідей, викладена на рис. 3.2 дисертації, має загальний характер.

Загалом наведені вище зауваження не знижують наукової та практичної цінності проведеного дисертантом дослідження і не впливають на загальний висновок. Робота є завершеною, оригінальною науковою працею і заслуговує позитивної оцінки.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Великого Романа Ігоровича «Управління конкурентоспроможністю фермерських господарств» є цілісним, завершеним, самостійно виконаним і логічно побудованим дослідженням. Представлені в ній наукові положення, висновки і пропозиції в комплексі розв'язують важливе завдання –

обґрунтування теоретико-методичного базису і розробки практичних рекомендацій щодо оцінки рівня конкурентоспроможності та застосування інструментарію для реалізації механізмів управління конкурентоспроможністю фермерських господарств.

Зміст дисертаційної роботи і наявні в ній науково-практичні результати відповідають галузі знань 07 Управління та адміністрування та спеціальності 073 Менеджмент.

Робота оформлена належним чином, відповідає вимогам, що викладені в Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року зі змінами і доповненнями. Відтак, її автор Великий Роман Ігорович заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 073 Менеджмент.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН
учений секретар Національного наукового центру

«Інститут аграрної економіки»

Олександр ШПИКУЛЯК

